

Hoe worden de doden opgewekt?

HOE WORDEN DE DODEN OPGEWEKT?

Op zoek naar de contouren van het opstandingsbestaan

Harmen U. de Vries

Boekencentrum

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag: Studio Anton Sinke

ISBN 978 90 239 2569 9

NUR 703; 707

© 2011 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ter nagedachtenis aan

Marianne Kamstra (1960-1998)

Fimke Visser-Eijzenga (1938-2006)

Kees de Jong (1954-2009)

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	14
Inleiding	16
I HET OUDE TESTAMENT: LEVEN UIT DE DOOD	23
1.1 Inleiding	23
1.2 Opstandingsleven ‘aan deze zijde van de dood’	25
1.2.1 U deed mijn ziel opkomen uit het dodenrijk	
1.2.2 Hij zal ons na twee dagen doen herleven	30
1.2.3 Blaas in deze gedoden, zodat zij herleven	32
1.3 Nieuw leven ‘aan gene zijde van de dood’: tijdelijk	36
1.3.1 Zie, uw zoon leeft	37
1.3.2 Hij opende zijn ogen	39
1.4 Nieuw leven ‘aan gene zijde van de dood’: definitief	43
1.4.1 God had hem opgenomen	43
1.4.2 Ik zal voortdurend bij U zijn	45
1.4.2.1 Psalm 17	47
1.4.2.2 Psalm 49	49

1.4.2.3	Psalm 73	52
1.4.2.4	De aard van het bestaan ‘aan gene zijde van de dood’ in de besproken psalmen	56
1.4.3	Lijken zullen opstaan	57
1.4.4	Hij zal zijn dagen verlengen	62
1.4.5	Velen die slapen, zullen ontwaken	67
1.5	Samenvatting/conclusies	70
2	OPSTANDING IN DE INTERTESTAMENTAIRE LITERATUUR	75
2.1	Inleiding	75
2.2	Geen toekomstverwachting	76
2.2.1	Er is geen terugkeer	77
2.3	Definitieve zielsgeborgenheid	78
2.3.1	Leven zonder einde in de tenten der rechtvaardigen	79
2.3.2	Wij zullen bij God zijn	80
2.4	Tijdelijke zielsgeborgenheid, gevolgd door wederopstanding	83
2.4.1	Zij zullen ontvlammen en als vonken zich verspreiden	83
2.4.2	Uit de aarde komen overblijfselen tot het licht	86
2.4.3	Zij zullen aan de sterren gelijkgemaakt worden	89
2.4.4	Hun luister zal verheerlijkt worden door gedaanteveranderingen	94
2.4.5	De rechtvaardigen zullen luisterrijk zijn	99
2.5	Wederopstanding aan het eind der tijden	101
2.5.1	Van Hem hoop ik tong en handen weer te ontvangen	101

2.5.2	Deze kleren van u zullen de kleren des levens worden	107
2.5.3	Opgewekt om de scepter te zwaaien	109
2.5.4	Wie de Heer vrezen, zullen opstaan tot eeuwig leven	113
2.5.5	God zal stervelingen doen opstaan zoals zij voorheen waren	115
2.5.6	Hij zal de doden doen herleven	116
2.6	Samenvatting/conclusies	123
2.6.1	Geborgenheid bij God – weder- opstanding: een ‘tweefasenstructuur’	124
2.6.2	Reanimatie (continuïteit) en transformatie (discontinuïteit)	125
2.6.3	Op aarde en in de hemel	127
2.6.4	Fundamentele tegenstellingen	130
3	HET OPSTANDINGSBESTAAN BIJ DE APOSTEL PAULUS	131
3.1	Inleiding	131
3.2	Het gebeuren bij Damascus	132
3.2.1	Handelingen: licht uit de hemel	132
3.2.2	Paulus: Hij is mij verschenen	136
3.2.3	Paulus: ik heb Hem gezien	141
3.2.4	Paulus: het behaagde God zijn Zoon in mij te openbaren	142
3.2.5	Paulus: Hij heeft geschenen in onze harten	145
3.2.6	Voorlopige conclusie	148
3.3	Het opstandingslichaam	149
3.3.1	God geeft elk zaad een lichaam	151
3.3.2	Een verscheidenheid aan lichamen	153
3.3.3	Onvergankelijkheid, luister en kracht	155

3.3.4	Een geestelijk lichaam	158
3.3.5	Een hemels lichaam	166
3.4	De transformatie	169
3.5	Voorlopige conclusies en reflectie	178
3.6	Thuiskomen bij de Heer	181
3.7	Samenvatting/conclusies/reflectie	188
3.7.1	Geborgenheid bij God – wederopstanding: een ‘tweefasenstructuur’?	189
3.7.2	Continuïteit en discontinuïteit	190
3.7.3	De hemelse Jezus als model	192
3.7.3.1	Het opstandingsbestaan: in de hemel of op de aarde?	193
3.7.3.2	Het opstandingsbestaan: hemelse of ook aardse karakteristieken?	195
4	HET OPSTANDINGSBESTAAN IN DE EVANGELIËN EN HANDELINGEN	197
4.1	Inleiding	197
4.1.1	De ‘aardse’ opgestane Jezus als model?	197
4.1.2	Visie op het evangeliemateriaal	199
4.2	Het opstandingsbestaan van Jezus	203
4.2.1	Door grenzen heen	203
4.2.2	Anders en toch Dezelfde	211
4.2.3	Een waar lichaam	215
4.2.4	Opnieuw (samen) eten	222
4.3	Opstandingsleven buiten de verschijningsverhalen	225
4.3.1	Talita/Tabita koem!	226
4.3.2	Lazarus, hierheen, naar buiten!	230
4.3.3	De ‘heiligen’ uit hun graven	232

4.4	Het opstandingsbestaan in Jezus' onderwijs	233
4.4.1	Als engelen	234
4.4.2	Het 'messiaanse banket'	237
4.4.3	Het johanneïsche onderwijs	239
4.5	Geborgenheid bij God na het sterven	241
4.6	Samenvatting/conclusies/reflectie	245
4.6.1	Geborgenheid bij God – weder- opstanding	246
4.6.2	Continuïteit en discontinuïteit	246
4.6.3	De 'aardse' naast de hemelse Jezus als model	249
4.6.3.1	Het opstandingsbestaan: hemelse of ook aardse karakteristieken?	251
4.6.3.2	Het opstandingsbestaan: in de hemel of op de aarde?	262
5	HET OPSTANDINGSBESTAAN: CONTINUÏTEIT EN DISCONTINUÏTEIT – DE CONTOUREN – REFLECTIE	266
5.1	Inleiding	266
5.1.1	Terugblik	266
5.1.2	Continuïteit en discontinuïteit als kernbegrippen	268
5.2	Continuïteit en discontinuïteit in de bijbelse kenbronnen	269
5.2.1	In de evangeliën en Handelingen	271
5.2.2	In het onderwijs van Jezus	272
5.2.3	In de brieven van Paulus	274
5.2.4	In het bijbelse spreken betreffende het voortgaande werk van de Geest	275
5.2.4.1	De Geest en gemeenschap met en gehoorzaamheid aan God	276

5.2.4.2	De Geest en de gemeenschap der gelovigen	279
5.2.4.3	De Geest, het lichaam en de schepping	281
5.2.5	Hermeneutische overwegingen met betrekking tot de gegevens uit de diverse bronnen	285
5.2.5.1	De hoedanigheid van de bronnen	285
5.2.5.2	De samenhang van de bronnen	286
5.2.6	Schematische weergave van de gegevens uit de bronnen	288
5.2.7	Samenvatting van de verzamelde gegevens: de contouren van het opstandingsbestaan	290
5.3	Continuïteit en discontinuïteit: het opstandingsbestaan nader doordacht	296
5.3.1	De waarborging van de identiteit: in het lichaam, in de herinnering van God, in de persoonskern?	297
5.3.2	Een nieuwe mogelijkheid tot zondigen? Liefde, vrijheid en overgave	300
5.3.3	Het opstandingsbestaan inzichtelijk gemaakt: het hogerdimensionaliteits-model	302
5.3.3.1	Hogerdimensionaliteit en ruimte	304
5.3.3.2	Hogerdimensionaliteit en tijd	308
5.3.3.3	Hogerdimensionaliteit en materialiteit	311
5.3.3.4	Hogerdimensionaliteit en de tegenstelling hemels-aards	313

5.3.3.5 Hogerdimensionaliteit en de ‘tweefasenstructuur’	316
5.3.3.6 Het hogerdimensionaliteits- model als eigentijds interpreta- tiemodel	318
5.4 Continuïteit en discontinuïteit: ethische en pastorale implicaties	321
5.4.1 Het belang van verantwoord handelen in het hier en nu	321
5.4.2 Zal ik mijn geliefden weerzien?	328
Overzicht van geraadpleegde literatuur	333

VOORWOORD

In 2006 ben ik gepromoveerd op een studie over de dienst der genezing, een thema dat ten onrechte dikwijls wordt geassocieerd met extreme visies op geloof en gebed, zoals die gevonden worden in sommige evangelicale en pentecostale kringen, reden waarom het thema in het kerkelijk gesprek en de kerkelijke praktijk veelal is genegeerd. Zowel in mijn dissertatie *Om heil en genezing te vinden* als in een daarna verschenen meer populaire uitgave *Bid tot de Heer, geef plaats aan de arts* heb ik getracht de dienst der genezing op genuanceerde wijze te onderbouwen en te benaderen, opdat hij zijn plaats kan hervinden in het midden van de kerk en van aanvullende betekenis kan worden in Nederlandse zorginstellingen.

In beide vorige studies nam het menselijk bestaan in zijn volle breedte, inclusief het lichamelijke aspect daarvan, een belangrijke plaats in. De huidige studie, over de hoedanigheid van het leven van de wederopstanding, sluit in die zin bij de vorige aan, dat opnieuw aandacht wordt gevraagd voor de waarde van het gehele bestaan voor Gods aangezicht. Dat bestaan kan, wanneer het geschonden is geraakt, in het hier en nu soms heling vinden, naar lichaam, ziel en/of geest, maar kan uiteindelijk niet ontsnappen aan de vergankelijkheid. De laatste en volkomen heling van het menselijk leven ligt bij de wederopstanding, wanneer de mens – naar bijbels besef –

met lichaam en al die onschendbare integriteit ontvangt waardoor het leven zoals het van 'den beginne' bedoeld is geweest, eindelijk weer 'goed' wordt.

Het thema van het huidige boek is opnieuw een delicaat thema. Het onderwerp 'wederopstanding' roept vragen op, niet alleen naar de werkelijkheid en aard van Jezus' opstanding, maar ook naar de werkelijkheid en aard van het leven dat de christelijke kerk belijdt te verwachten door de dood heen. De neiging van velen in de kerk om het denken over de wederopstanding uit de weg te gaan omdat het hier zou gaan om een onbenaderbaar mysterie, staat haaks op de centrale plaats die zowel de wederopstanding van Jezus als de wederopstanding van zijn gemeente in zijn spoor, in het Nieuwe Testament inneemt. Die centraliteit nodigt uit om te doordenken wat opstanding in het bijbelse spreken betekent en wat de inhoud is van de hoop die ons op grond van de opstanding van Jezus wordt toegezegd. Het zijn deze beide zaken die in dit boek uitgebreid aan de orde zullen komen.

Ik dank dr. A.W. Zwiep voor zijn waardevolle opmerkingen bij het doorlezen van het manuscript, drs. J. Hoekstra voor zijn verhelderende uitleg over de (theoretische) dimensionaliteit van het bestaan, en drs. A.M. Tromp voor zijn raad bij de vertaling van een gedeelte uit 4 Ezra. Mijn partner Dirk dank ik voor zijn steun en taalkundig advies.

Moge dit boek de hoop voeden op de toekomst van God, die in de opstanding van Christus is opgelicht, en het besef versterken dat het leven hier en nu niet van deze toekomst losstaat.

Amstelveen, maart 2011,
Harmen de Vries

INLEIDING

Wat is de essentie van de christelijke toekomstverwachting? Welke hoop koesteren christenen als het gaat om een bestaan voorbij de dood?

Sommige gelovigen aarzelen om een antwoord te geven op deze vragen. Wat we in ons leven hier en nu hebben, weten we; wat er daarna komt, moeten we nog maar zien.

Anderen, die een dergelijke terughoudendheid te mager vinden, komen met een meer vastomlijnd antwoord. De essentie van de christelijke toekomstverwachting is voor hen dat er na het sterven een voortbestaan zal zijn in de hemel: als de dood intreedt, vergaat het lichaam weliswaar, maar de ziel leeft eeuwig voort bij God.

Deze laatste gedachte heeft zich zo diep genesteld in het verwachtingspatroon van vele christenen, dat zij niet meer beseffen dat het Nieuwe Testament in wezen heel anders over Gods toekomst spreekt.¹ De gedachte van een voortbestaan bij God of bij Christus na het sterven komt in het Nieuwe Testament wel voor, maar het uiteindelijk accent ligt elders: bij een onvergankelijk be-

¹ Vgl. Wright, *Surprised* 159: '[T]he [New Testament] expression of hope [...] for the resurrection of the body has [...] been so out of tune with several of the prevailing moods of Christian thought down the years that it has become muzzled, distorted and then not even known.'